

שיעור ד

בירודי הלכה פרטיים
בסוגיית העלייה
להור הבית

סימן טו דינם של בעל קרי ופולטת

המשנה בכלים מפרטת את הטמאים בטומאה הפורשת מן הגוף שאסורים בכניסה למחנה לווייה - הר הבית (כלים פ"א מ"ח):

הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם.

בסימן זה נברר האם אף אדם שנטמא בטומאת קרי¹ נאסר להיכנס להר הבית, או שמא האיסור הוא כפי המפורש במשנה בלבד - זב וזבה, נידה ויולדת.

הגמרא במסכת פסחים (סז ע"ב-סח ע"א) דנה בפסוק: "צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" (במדבר ה, ב) ולומדת ממנו את דיני שילוח מחנות כפי שראינו לעיל (סימן א). במהלך הדיון היא מסיקה כי מי שטומאתו חמורה יותר, משתלח מחוץ ליותר מחנות, קביעה זו מעוררת תמיהה מפני שנראה שמצורע המשתלח מחוץ לשלושה מחנות, טומאתו חמורה יותר מטומאת זב:

מאי חומריה דמצורע מזב - שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה. - אדרבה, זב חמור שכן מטמא משכב ומושב, ומטמא כלי חרס בהיסט! - אמר קרא זב וכל זב - לרבות בעל קרי, ומצורע חמור מבעל קרי - ומאי חומריה - כדאמרן. - אדרבה: בעל קרי חמור, שכן מטמא במשהו! - סבר לה כרבי נתן. דתניא, רבי נתן אומר משום רבי ישמעאל: זב צריך כחתימת פי האמה. ולא הודו לו חכמים. ואיתקש ליה בעל קרי לזב...

הגמרא מתרצת ש'זב' כולל בתוכו גם 'בעל קרי' כיוון ששניהם טמאים בטומאה היוצאת מגופם. ומכיוון שמצורע חמור מבעל קרי, נמצא שהוא גם חמור מזב לעניין שילוח מחנות.

1. בין על ידי קרי לילה ובין על ידי קיום יחסי אישות.

אמר מר: זב וכל זב - לרבות בעל קרי. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: מחילות לא נתקדשו, ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות...

מיתיבי: מצורע חמור מזב, וזב חמור מטמא מת, יצא בעל קרי שטמא מת חמור ממנו. מאי יצא? לאו יצא מכלל זב ובא לכלל טמא מת, דהא טמא מת חמור ממנו ומותר במחנה לוויה. - לא, יצא ממחנה טמא מת ונכנס למחנה זב. ואף על גב דטמא מת חמור ממנו ומותר במחנה לוויה - למאי דדמי ליה מדמינן ליה.

כעת הגמרא מביאה פסוק נוסף ממנו יש ללמוד כי בעל קרי אסורי במחנה לוויה (דברים פרק כג): "כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרָה לְיָלֵה וַיֵּצֵא אֶל מְחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֵא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה".

תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבדימי: ויצא אל מחוץ למחנה - זו מחנה שכינה, לא יבא אל תוך המחנה - זו מחנה לוויה, מכאן לבעל קרי שיצא חוץ לשתי מחנות. אמר ליה: אכתי לא עיילתיה אפיקתיה? לישנא אחרינא: אכתי לא אפיקתיה עיילתיה? אלא אימא: מחוץ למחנה - זו מחנה לוויה, לא יבא אל תוך המחנה - זו מחנה שכינה. מתקיף לה רבינא: אימא אידי ואידי למחנה שכינה, ולעבור עליו בעשה ולא תעשה! - אם כן לימא קרא ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך, המחנה למה לוי? שמע מינה: ליתן לו מחנה אחרת.

אם כן, הגמרא מביאה שני לימודים מפורשים מן הפסוק, המלמדים כי בעל קרי אסור להיכנס להר הבית מן התורה.

א. "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" - המילה "כל" באה לרבות בעל קרי שמשתלח ממחנה לוויה כדין זב.

ב. "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה" - חז"ל דרשו: 'מחוץ למחנה - זו מחנה לוויה, לא יבא אל

תוך המחנה - זו מחנה שכינה'. כלומר, הנטמא בטומאת קרי, שבה עוסק הפסוק, משתלח מחוץ למחנה לווייה.

למדנו אם כן, מהגמרא בפסחים, כי בעל קרי אסור מהתורה בהר הבית וכך פסק ר' יוחנן.

לעומת זאת, כפי שראינו בעל קרי אינו מוזכר במשנה בכלים בכלל האסורים בכניסה להר הבית, הרמב"ם בפירוש המשנה מבאר:

... כל שטומאתו חמורה, חמור שלוחו משלוח חברו. ולפי הכלל הזה הרחקנו את המצורע חוץ לשלש מחנות ולפיכך יצא מירושלם, וזב וזבה נדה ויולדת חוץ לשתי מחנות ולפיכך יצאו מהר הבית, ולא נרחיק טמא מת אלא ממחנה שכינה, אבל נכנס הוא להר הבית, לפי שטמא מת אינו מטמא באבן משמא, וזב וזבה נדה ויולדת מטמאין באבן משמא כמו שקדם.

הרמב"ם כותב כי זב וזבה נידה ויולדת אסורים בהר הבית מה שאין כן טמא מת, טומאתו של טמא מת קלה יותר כיוון שהוא אינו מטמא באבן משמא.²

גם בהלכות נקט הרמב"ם כלשון המשנה (בית הבחירה פ"ז, הל' טו):

הר הבית מקודש ממנה שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסין לשם.

הרי שלא הזכיר איסור על בעל קרי להיכנס להר הבית.

2. הרמב"ם (שם) ביאר את משמעות הביטוי 'אבן משמא': "מרכב הוא כל הראוי לרכיבה כגון הטפיטין והמרדעת והאוכף וזולתן אם נמצא כובד הזב עליהן, ואפילו היה חוצץ בין גוף הזב וגוף המרכב אבן נתון שם הרי המרכב מתטמא ונעשה מרכב הזב וזה הוא פירוש אבן משמא ממה שנאמר 'ושומת על פום גובא'".

בהלכות ביאת המקדש (פ"ג, הל' ג) הרמב"ם ביאר את הדברים כפי שפירש את המשנה:

ומשלחין זבין וזבות נדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית, מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן מה שאין המת מטמא.

מכיוון שהרמב"ם תולה את איסור הכניסה להר הבית בחומרת הטומאה המתבטאת במשכב ומושב, משמע שאין איסור על בעל קרי להיכנס להר הבית, הרי טומאתו אינה חמורה כזב והוא אינו מטמא באבן משמא.

מקור דומה למשנה מובא גם בספרי זוטא (פרק ה):

"צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה" - ריבה כאן מחנה אחת, "אל מחוץ למחנה תשלחום" - ריבה כאן שתי מחנות, "ולא יטמאו את מחניהם" - ריבה כאן שלש מחנות. יכול כולן ישתלחו חוץ לשלש מחנות, אפשר שהן נחלקין זה למקום זה וזה למקום זה [וזה למקום זה]? הא מה הדבר החמור שבכולן חוץ לשלש מחנות, זה מצורע [והזב חוץ לשתי מחנות, וטמא מת חוץ למחנה אחת].

מכאן נתנו חכמים מחיצות ואמרו: "עשר קדושות הן: ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, ומה היא קדושתה? שמביאין ממנה העומר ושתי הלחם והבכורים, מה שאין מביאין כן מכל הארצות. ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן, שארץ כנען כשרה לבית השכינה אין עבר הירדן כשר לבית השכינה. ערי חומה מקודשת מן הארץ, שמצורעין הולכין בכל הארץ ואינם הולכין בערי חומה. ירושלם מקודשת מערי חומה, שקדשים קלים ומעשר שני נאכלין בירושלם ואין נאכלין בערי חומה. הר הבית מקודש מירושלם, שזבים וזבות נכנסים בירושלם ואין נכנסים בהר הבית.³ החיל מקודש מהר הבית, שארמיים וטמאי מת נכנסין בהר הבית ואין נכנסין לחיל..."

3. ראה בספרו של הגר"ש גורן 'הר הבית' עמ' 152-154 שתמה מדוע השמיט הספרי את איסור נידות ויולדות להיכנס להר הבית.

וכן איתא בתוספתא מסכת כלים (בבא קמא פ"א ה"ח):

נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים. זבין וזבות נדות ויולדות להר הבית לוקין שמונים. טמא מת נכנס להר הבית. ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו שנ' ויקח משה את עצמות יוסף עמו, עמו במחנה לוויה.

מדברי המשנה, הספרי והתוספתא משמע שבעל קרי מותר בהר הבית. הרי אם בעל קרי היה אסור בהר הבית, היה צריך לבאר זאת במפורש, דין בעל קרי ודאי קל מדין של זב, ומכך שלא הביאו איסור זה, נראה שלדבריהם בעל קרי מותר בהר הבית. יסוד זה מתחזק על פי דבריו של הרמב"ם שלא הביא את איסורו של בעל קרי ואף הטעים כי הסיבה לאיסורם של זב וזבה נידה ויולדת, הוא מחמת שהם מטמאים תחת האבן, מה שאין כן בבעל קרי.

הגר"ש גורן זצ"ל הביא מקור תנאי למחלוקת זו, מהספרי על פרשת כי תצא (פסקה רנה):

ויצא אל מחוץ למחנה, מצות עשה. לא יבא אל תוך המחנה, מצות לא תעשה.

רבי שמעון אומר: ויצא אל מחוץ למחנה, זו מחנה לוויה, לא יבא אל תוך המחנה, זו מחנה שכינה.

דברי רבי שמעון מטעימים לדרשה שראינו במסכת פסחים, אומנם תנא קמא חולק ומבאר את כל הפסוק באיסור כניסה למחנה שכינה, ומכליל לאו אתה שומע הן, שלדבריו האיסור על בעל קרי הוא בכניסה למחנה שכינה בלבד.

אם כן מצאנו מחלוקת תנאים האם בעל קרי אסור בכניסה להר הבית. הגמרא בפסחים עומדת בשיטת ר"ש שאוסר את כניסתו להר הבית. ואילו המשנה בכלים, הספרי והתוספתא עומדים בשיטת ת"ק שבעל קרי מותר בכניסה להר הבית.

הרב הלל בן שלמה בספר 'ביאת המקדש' (פרק כד) הביא דעות נוספות, מלבד הרמב"ם, שבעל קרי מותר בהר הבית:

היתר ההימצאות של בעל קרי בהר הבית, מפורש בדברי כמה ממפרשי התורה, כפי שכותב האבן עזרא בפירושו לבמדבר (ה, ב): "כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש - אלה הם מטומאת שבעה והם מטמאים אחרים, על כן לא יצא בעל קרי מחוץ למחנה", ובדומה לזה כותבים החזקוני שם, והטור בפירושו על התורה שם (וראה במנחת חינוך סוף מצוה שסב, שתמה על דברי הטור הללו). לגבי הפסוקים בפרשת כי תצא, אשר עוסקים בבעל קרי, האבן עזרא מדגיש, כי המדובר במחנה קטן היוצא למלחמה יחד עם הארון, ואין הכוונה למחנה הקבוע במקומו.⁴

אומנם יש מהאחרונים המבקשים ליישב את שיטת הרמב"ם עם הגמרא בפסחים, ומבארים כי גם לרמב"ם יש איסור בעל קרי בהר הבית, ואף שהמשנה בכלים וכן

4. נראה לענ"ד שיש ללמוד סייעתא לשיטה דבעל קרי שרי בהר הבית מהגמרא בתלמוד ירושלמי (פסחים פ"ז ה"ב):

"ר' בא בשם רב יהודה לא קידשו תחת האגוף שבירושלם. ר' ירמיה בשם רב שמואל בר רב יצחק כדי שיהו מצורעין מגינין תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ודכותה לא קידשו תחת האגוף של הר הבית כדי שיהו זבין מגינין תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. מצורע אין לו איכן להגן זב יש לו איכן להגן זב יש לו איכן להגן בכל ירושלם. רבי יוחנן בר מדייא בשם רבי פנחס מן מה דאגן חמיי רבנן שלחין סנדליהון תחת האגוף של הר הבית הדא אמר שלא קידשו תחת האגוף של הר הבית".

הגמרא אומרת כי לא קדשו תחת האגוף בהר הבית כדי שיהיה מקום לזבין תחתיהן בימות החמה והגשמים. והרי אם איתא דבעל קרי אסור בהר הבית, ודאי היה לגמרא לומר כי לא קדשו לצורך בעל קרי שהוא דבר מצוי לאין ערוך. אלא מכאן דבעל קרי שרי בהר הבית. אלא דעדיין אינו מוכרח, דייתכן לומר דמכיוון שבעל קרי יכול לטבול ולהיטהר בכל עת, על כן שנתה הגמרא דווקא זב שאינו יכול להיטהר.

הספרי והתוספתא השמיטו דין זה, אין לומר כי לשיטתם בעל קרי מותר בהר הבית, והביאו הסברים שונים למה השמיטו דין זה.⁵

על כל פנים, מכיוון שמפשטות הגמרא בפסחים, ומדברי רובם הגדול של הראשונים⁶ עולה שבעל קרי אסור בהר הבית מהתורה, על כן ודאי שיש לנקוט הלכה למעשה שבעל קרי אסור בהר הבית עד שיטבול לטהרתו.⁷

דין פולטת שכבת זרע

לאחר שבררנו את דינו של בעל קרי, יש עוד טומאה הפורשת מן הגוף שצריך לבאר מה דינה. בגמרא ובראשונים אין דיון בשום מקום אם משמשת ופולטת שכבת זרע אסורה או מותרת בכניסה להר הבית, אך המנחת חינוך התייחס לשאלה זו, כפי שנבאר.

5. חסדי דוד (פירוש הארוך לתוספתא כלים עמ' י). ערוך השולחן העתיד (יד, כד). ובמהר"א נחום (פירוש לספרי פרשת נשא). כמו כן, רבים כתבו בפשטות כי ודאי שבעל קרי אסור בהר הבית, ונשאו בתמיה על השמטת הרמב"ם. ראה משנה למלך (בית הבחירה פ"ו, ה' טו; ביאת המקדש פ"ג, ה' ג); ברכי יוסף (אורח חיים תנז, ה); פאת השולחן (ג, יא); מנחת חינוך (תקסה).

6. בספר 'אל הר המור' (עמ' פז) הביאו רשימה גדולה של ראשונים הסוברים כן: רש"י (דברים כג, יא. ובעוד מקומות רבים); רמב"ן שם; יראים (רעז, שצא); ר"י (תוס' יבמות ז ע"ב, ד"ה 'וראה קרי'); ר"ת (תוס' זבחים לא ע"ב, ד"ה 'ובטמאים'); ריב"ן בשם רש"י (תוס' רא"ש ליומא ו ע"א, ד"ה מביתו); ר"ש (כלים א, ח ועוד); הרא"ש (תמיד א, א ועוד); רשב"א וריטב"א (יבמות ז ע"ב); המאירי והרי"ד (יומא ו ע"א); סמ"ג (לאוין דש); תשב"ץ (זהר הרקיע לאוין סה) ועוד.

7. בנושא זה ישנם עוד מקורות רבים לעיון ואריכות דברים גדולה על מנת לעמוד על אמיתת הדברים, כאן הבאנו רק את עיקרי הדברים בקצרה כפי עניות הבנתנו. הגר"ש גורן זצ"ל האריך בסוגיה זו וביאר כי לרמב"ם אין בעל קרי אסור בהר הבית. ראה בספרו 'הר הבית' (פרק יג עמ' 146-152; פרק כא עמ' 248-254). גם בספר 'ביאת מקדש' לרב הלל בן שלמה ביאר כי לרמב"ם אין איסור לבעל קרי להיכנס להר הבית, ראה שם פרק כד. כעת ראיתי כי גם הגאון הרב דוד חיים שלוש זצ"ל כתב בספרו 'בני עמי' (עמ' רכג-רלד), כי לשיטת הרמב"ם בעל קרי מותר בהר הבית, והאריך להוכיח כן. לעומת זאת, בספר 'אל הר המור' הארכו לדון בסוגיה זו וצדדו לבאר כי גם הרמב"ם סובר כי בעל קרי אסור בהר הבית, אך נשאו בספק. ראה שם עמ' סט-פז.

בעצם השאלה העומדת לפנינו היא, האם אישה אשר נטהרה מטומאת נידתה ולאחר מכן שמשה עם בעלה, מותרת בכניסה להר הבית, או שמא כאשר היא משמשת את ביתה או פולטת שכבת זרע הרי היא נטמאת, ועל כן חייבת לטבול לאחר שתסיים לפלוט את שכבת הזרע.

בתלמוד בבלי מסכת נידה (מב ע"א) דנו בדין פולטת שכבת זרע:

בעא מיניה רב שמואל בר ביסנא מאביי: פולטת שכבת זרע, רואה הויה או נוגעת הויה? נפקא מינה: לסתור, ולטמא במשהו, ולטמא בפנים כבחוחך...

א"ל: רואה הויה. אתא שייליה לרבא, א"ל: רואה הויה. אתא לקמיה דרב יוסף, א"ל: רואה הויה.

הגמרא מבארת כי יש לפולטת דין של רואה שכבת זרע ולא של נוגעת בשכבת זרע. ההבדל בין רואה לנוגעת לכאורה מאוד משמעותי לשאלתנו - אם פולטת דינה כרואה שכבת זרע, הרי יש לומר שדינה כדין בעל קרי, אך אם דינה רק כנוגעת בשכבת זרע, הרי שאינה כבעל קרי וממילא לא תהיה אסורה בכניסה להר הבית. הגמרא מכריעה כי פולטת דינה כרואה.

הרמב"ם בהלכות שאר אבות הטומאה פסק על פי מסקנת הגמרא (פ"ה, הל' ט, יא):

אחד האיש ואחד האשה ששמשו מטתן שניהן טמאים, ושניהן ראשון לטומאה דין תורה, ואין האשה טמאה משום נוגעת בשכבת זרע שנגיעת בית הסתרים אינה נגיעה, אלא המשמשת הרי היא כרואה קרי...

האשה שפלטה שכבת זרע אם פלטה אותה בתוך שלש עונות הרי היא טמאה כרואה קרי...

על פי פסיקת הרמב"ם כתב המנחת חינוך (מצוה קפ):

ודע דהפולטת ש"ז כיון דפסקינן דרואה הוי וסותרת בזיבה כמבואר פ"ה מה' אבות הטומאה, א"כ הוי כב"ק ומשתלח אף ממחנה לוייה כיון דטומא' יוצאת מגופו ופשוט.

אך לאחר מכן (מצוה קפא) הסתפק בדבר:

ולכאורה קשה לפי מה שכתבתי לעיל דהפולטת שכבת זרע מחמת דהוי כרואה משתלחת מחוץ לב' מחנות אם כן האבעי' בנדה דפולטת שכבת זרע רואה הוי או נוגעת דקאמר דנפקא מינה לסתור ולטמא בכל שהוא ולטמא בפנים ע"ש, אמאי לא קאמר נפקא מינה נמי להא אם משתלחת מחוץ לב' מחנות?

ונראה מזה דאינה משתלחת משני מחנות דדוקא בעל קרי מרבה מקרא פסחים דף ס"ז זב וכל זב לרבות בעל קרי ואפשר דוקא הוא בעצמו אבל שאר טומאות אינן בדין זה, או מקרא אחרינא שמביא שם בגמ' ע"ש ובלא רבוי המקרא לא ידענא דהוא קיל מזב דזב אה"ט והנהו אינם אלא ראשון לטומאה וצ"ע.

המנחת חינוך כותב שייטכן לומר שאף על פי שפולטת דינה כרואה, בכל זאת היא תהיה מותרת בכניסה להר הבית. כפי שראינו איסורו של בעל קרי בהר הבית נלמד מפסוק מפורש, ואין לך בו אלא חידושו, ראיה לכך, שהגמרא לא כתבה שיש נפקא מינה בין רואה לנוגעת בנוגע לעלייה להר הבית, ומכאן משמע שבכל אופן היא מותרת בהר הבית, אף על פי שדינה כרואה. ונשאר בצ"ע.⁸

8. וראה עוד בספר 'אל הר המור' (בירורי הלכה פ"ב) שהאריכו לדון בזה, וכן ראה בספר 'ביאת המקדש' לרב הלל בן שלמה (פכ"ח). הגר"ש גורן בספרו 'הר הבית' (פ"ל) כתב בפשטות שלראשונים האוסרים בעל קרי בהר הבית, הוא הדין לפולטת, ולרמב"ם המתיר בעל קרי בהר הבית, הוא הדין דשרי פולטת.

אם כן דין פולטת נשאר בספק, ולכאורה כיוון שיש כאן ספק בדין תורה הרי שלהלכה יש להחמיר ולאסור.⁹

9. ייתכן ויש להקל מכיוון דהוי ספק ספקא, ספק אם פולטת יש לה דין לעניין שילוח מחנות כדין בעל קרי או לאו, וגם אם תימצא לומר דיש לה דין בעל קרי, הרי שיש ספק האם בעל קרי אסור בהר הבית כפי שנתבאר לעיל. עוד סברא להקל, דלכאורה דין זה שכח מאוד בזמן שבית המקדש קיים, ואם איתא שמשמשת ופולטת אסורה בהר הבית, לא הוה ליה לש"ס ולפוסקים למישתק מיניה. וצ"ע.

סימן טז דינו של טבול יום (בעל קרי, זב, זבה ונידה)

יש לנו לברר האם אדם שטבל לקריו ועדיין לא העריב שמשו (היינו שלא עברה עליו שקיעה לאחר שטבל), מותר בכניסה להר הבית. וראיתי כי בספר 'עת לחננה' (עמ' 291) ביאר את הדברים היטב, זה לשונו:

בדברי הימים ב' (כ, ה) נאמר:

וַיַּעֲמֵד יְהוֹשֻׁפָט בְּקֵהֶל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּבֵית ה' לְפָנָי הַחֲצֵר הַחֲדָשָׁה.

ובגמרא (פסחים צב ע"א; יבמות ז ע"ב; ועוד) אמרו:

תניא: מצורע שחל שמיני שלו בערב הפסח, וראה קרי בו ביום - טובל ואוכל. אמרו חכמים: אף על פי שטבול יום אינו נכנס - זה נכנס. מוטב יבא עשה שיש בו כרת, וידחה עשה שאין בו כרת. ואמר רבי יוחנן: דבר תורה אפילו עשה אין בו, שנאמר ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה' לפני החצר החדשה. מאי חצר החדשה - שחדשו בו דבר, ואמרו: טבול יום לא יכנס במחנה לוויה.

ופירש רש"י:

חצר החדשה - הר הבית, וקרי לה חדשה מפני חידוש שחידשו והוסיפו על קדושתו בו ביום, ואמרו טבול יום לא יכנס לה.¹

ומכאן יוצא לכאורה, שמדברי קבלה אסור לטבול יום להיכנס לכל שטח הר הבית.

1. וכיוצא בזה פירש רש"י במסכת יבמות (ז ע"ב, ד"ה למחנה לוויה), ובמסכת זבחים (לב ע"ב, ד"ה נכח החצר).

ואולם כל הראשונים חלקו על רש"י, וכתבו שדבריו נסתרים ממשנה מפורשת במסכת כלים (פ"א מ"ח), ששם מבואר שטבול יום אסור להיכנס רק לעזרת נשים, אך מותר בשאר חלקי הר הבית. וזה לשון המשנה:

הר הבית מקודש ממנו - שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם.
החיל מקודש ממנו - שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם. עזרת נשים מקודשת ממנו - שאין טבול יום נכנס לשם, ואין חייבין עליה חטאת...

וכן כתבו התוס' (בימות ז ע"ב, ד"ה שחדשו):

...שלא חדשו אלא על החצר, וחצר היינו עזרת נשים כדמוכח ביחזקאל (מד).²

וכן הוא בתוס' בפסחים (צב ע"א, ד"ה טבול):

טבול יום לא יכנס במחנה לוייה - לא בכל המחנה אלא מעזרת נשים ולפנים, כדתנן במסכת כלים (פ"א מ"ח) עזרת נשים מקודש הימנו שאין טבול יום נכנס לשם, אבל בהר הבית היה נכנס. וקרי חצר לעזרת נשים כדתנן פ"ב דמדות...

וכן מובא בשם ר"י (פסחים פב ע"א, תוד"ה היה):

ונראה לר"י דהאי שער המזרח היינו שער עזרת נשים. ואע"ג דאמר בפ"ק דיבמות (ז): ובכמה דוכתי דטבול יום אינו נכנס במחנה לוייה, לא בכל מחנה לוייה קאמר אלא מעזרת נשים ולפנים, דהכי מוכח במסכת כלים (פ"א מ"ח) דקתני התם עזרת נשים מקודשת ממנה שאין טבולי יום נכנסין לשם.

2. וכן כתבו ביבמות לב ע"ב ד"ה שחידשו, ובתוס' ביבמות ז ע"ב בארו שלא נאסרה כניסה למחנה לוייה אלא במי שיש בו תרתי, גם טבול יום וגם מחוסר כפורים.

וכן כתב הרמב"ן (יבמות ז ע"ב) בשם ר"ת:

ואי טבול יום אסור מן התורה במחנה לוי, בכל הר הבית יהא אסור, ואנן תנן במסכת כלים (פ"א מ"ה) הר הבית מקודש הימנו שאין זבין וזבות נכנסין לשם, עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם, אלא מדרבנן הוא, והם לא גזרו אלא על מקצת מחנה לוי, דהיינו החצר החדשה, דהיינו עזרת נשים, כך פי' ר"ת.

וכן כתב הרשב"א בשמו (שם):

נראה כמו שפי' ר"ת ז"ל דטבול יום דקרי לאו כבעל קרי, ומדאורייתא בכל מחנה לוי משרא שרי, אלא שחדשו בה יהושפט וסיעתו, ולא גזרו בכל מחנה לוי, אלא יש מקומות שגזרו עליהם, כגון עזרת נשים, ומקומות שלא גזרו, כגון החיל ושאר כל ההר, חוץ מעזרת נשים דהיינו החצר החדשה.

וכן כתב הריטב"א (שם):

החצר. פי' עזרת נשים, שחדשו בה דברים ואמרו טבול יום אל יכנס למחנה, כלומר למקום זה בלבד.

וכן פסק הרמב"ם (בית הבחירה פ"ז, הל' יז):

עזרת הנשים מקודשת מן החיל, שאין טבול יום נכנס לשם. ואיסור זה מדבריהם, אבל מן התורה מותר לטבול יום להכנס למחנה לוי.

וכן כתב המהרש"א (חידושי הלכות, פסחים צב ע"א):

וחצר החדשה לא משמע חיל אלא עזרת נשים, דקרי לה חצר בקרא, וביאני אל החצר החיצונה, וק"ל.

וכן כתב רע"ב בפירושו למסכת כלים (פ"א מ"ח), זו לשונו:

שאינן טבול יום נכנס לשם - יהושפט ובית דינו גזרו על טבול יום שלא יכנס לעזרת נשים, דכתיב ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וגו' לפני החצר החדשה, ואמרו בגמרא מאי החצר החדשה, שחידשו בה דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לוויה. ולא בכל מחנה לוויה גזרו אלא בעזרת נשים בלבד.

ובספר זרע יצחק (יבמות ז ע"ב) היקשה גם הוא על דברי רש"י:

בד"ה למחנה לוויה להר הבית עכ"ל. צ"ע לפי רש"י, דהא תנן בהדיא בכלים דדוקא בעזרת נשים הוא דלא יכנס טבול יום, אבל בהר הבית ובחיל יכנס. ודוק.

כדי ליישב דעת רש"י, אפשר לומר בדוחק שהוא לא בא לחלוק על משנה מפורשת במסכת כלים, ובאמת גם הוא סובר שטבול יום אינו אסור בכל הר הבית. וכל כוונתו בפירושו הוא לבאר מהו מחנה לוויה ומהי החצר החדשה, ועל זה אמר שהיינו הר הבית, אך גם הוא מודה שלא כל מחנה לוויה נאסר, אלא רק חלק ממנו, מעזרת נשים והלאה. ועדיין הדברים צריכים עיון.

אף אם היתה כאן מחלוקת שקולה, מאחר ואין זה דין תורה אלא גזירה דרבנן, היה לנו לומר שיש כאן ספק דרבנן ולקולא. אבל מאחר שראינו שכל הראשונים כולם מסכימים עם דברי המשנה המפורשים, שטבול יום אינו נאסר בכל הר הבית, אלא רק מעזרת נשים ופנימה, ואפשר שאף רש"י מודה לזה, נראה שאין כאן אפילו ספק.

עד כאן מדברי הספר 'עת לחננה', כעת נרחיב מעט את הדברים.

הרב יצחק שילת שליט"א (תחומין ז) כתב:

לענ"ד רש"י לא התכוון כלל לומר שטבול יום אסור להלכה בכל הר הבית, ולמסקנת הסוגיה כתב שטבול יום אסור מן התורה רק במחנה שכינה, ומדרבנן גזרו עליו איסור במחנה לוייה, ורש"י מסביר שהביטוי 'מחנה

לוייה' פירושו הר הבית, אך אין כוונתו שהגזירה היתה בכל הר הבית, אלא כמפורש במש' כלים, דהיינו בעזרת נשים. והתוס' רק הדגישו כן בדרך הערה. (ובכל מקרה ספיקא דרבנן הוא, ורוב הראשונים מתירים).

ובאשר למ"ד טבול יום דזב כזב - אמת שהר"ש בפירושו לכלים כתב שהמש' שם היא כמ"ד טבול יום דזב לאו כזב, אך הרי קיי"ל סתם מש' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם משנה, וכך היא מסקנת הסוגיה הנ"ל לפי דרכו של רש"י, וכן פסק הרמב"ם הן בהל' ביאת המקדש ג, ו, והו בהל' קרבן פסח ו, ג. והתוס' ביבמות ובזבחים הוכיחו - בניגוד לרש"י - שגם למ"ד טבול יום דזב דמי היינו רק לענין קרבן פסח, ולא לענין ביאת מקדש, ע"ש (ורק בזב בעל ג' ראיות, שהוא גם מחוסר כיפורים, אסור טבול יום לדעתם בכל מחנה לוייה, אך לא בבעל קרי. והרשב"א ביבמות שם מוכיח מסתם משנה בתמיד שטבול יום דבעל קרי מותר בהר הבית חוץ מעזרת נשים). נמצא שאין מ"ד הסובר להלכה שטבול יום דבעל קרי דינו כבעל קרי לענין ביאת מקדש.

בדומה לכך כתבו בספר 'אל הר המור' (בירורי הלכה פ"ג, ט):

יש מקום להסתפק גם בדעת רש"י. כיוון שאם ר' יוחנן בא לומר שגזרו על כל הר הבית, יהיה קשה מאד - שהרי אף על פי שר' יוחנן יכל לחלוק על הברייתא במה שסוברת שטבול יום אסור מדאורייתא בהר הבית, ולומר שהאיסור הוא דרבנן, מכל מקום איך יכל לחלוק על משנה מפורשת בכלים (וכן פשטות המשנה בתמיד) שממנה מוכח שהאיסור דרבנן על טבול יום הוא רק בעזרת נשים? והרי כנגד משנה זו לא מצאו שום מקור האומר שיש איסור דרבנן על טבול יום בכל הר הבית!

אמנם, אפשר לטעון שלפי רש"י המשנה בכלים מדברת רק על טמא מת טבול יום, אבל זב או בעל קרי טבול יום אסורים בכל הר הבית מדרבנן.

אלא, שגם מדברי הראשונים בסוגיא זו נראה שהבינו שרש"י לא פירש בדברי ר' יוחנן שטבול יום אסור בכל הר הבית. שהרי במה שכתב רש"י

שר' יוחנן חולק על הברייתא, ולא מפרש אותה, דנו הראשונים באריכות, ואילו על פרט זה בדברי ר' יוחנן לא הזכירו כלל את רש"י, אלא כתבו בפשטות שהגזירה היא רק על עזרת נשים! ויותר מזה: הראשונים ניסו לפרש בדעת רש"י שר' יוחנן הסתמך על המשנה בכלים (ובתמיד) ולכן יכול לחלוק על הברייתא, והרי במשנה בכלים מפורש שגזרו רק על עזרת נשים! ולכן נראה שהראשונים הבינו שגם רש"י פירש כמותם - שטבול יום אסור רק בעזרת נשים.

על כן, נראה שעדיף להדחק בדברי רש"י ולומר שגם הוא מפרש כשאר הראשונים, ולפי"ז נדחוק בלשון רש"י, ונאמר שאין כוונתו שהגזירה היתה על כל ה"חצר", דהיינו על כל הר הבית, אלא רק על חלק מן ה"חצר" - רק על עזרת נשים. וזה בדומה לדברי הרמב"ם, שהשתמש בלשון "ואיסור טבול - יום במחנה לוייה מדברי סופרים" אף מפורש בדבריו שהכוונה רק לחלק ממחנה לוייה. ועדיין צ"ע.

ואח"כ כתבו: יש לסמוך על רוב הראשונים (ורש"י בפסחים), הסוברים שאין מחלוקת בדבר שטבול יום מותר בהר הבית ורק לעזרת נשים אסור לו להכנס, כפסק הרמב"ם והסמ"ג (וכן דעת המהר"ח אלפנדרי וערוך-השולחן-העתיד, וכ"כ בפשטות הגרא"ה הרצוג בשו"ת היכל יצחק סימן יח, בתשובה המתייחסת למעשה).

העולה מכל הנ"ל, כי בעל קרי שהוא טבול יום מותר לעלות להר הבית. עתה צריכים אנו לברר מה דין טבול יום של זב או זבה - האם גם הם מותרים לעלות להר הבית.

זב או זבה שהינם טבולי יום

במשנה מסכת כלים (פ"א מ"ח) שנינו:

הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם. החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם. עזרת נשים

מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת. עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת.

המשנה לא מחלקת בין טבול יום של בעל קרי לבין טבול יום דזב, אלא קובעת כי טבול יום אסור אך ורק בעזרת נשים.

כך ביאר הר"ש:

שאינן טבול יום נכנס לשם - מדרבנן כדאמר רבי יוחנן בפ' קמא דיבמות (דף ז ב) דבר תורה אפילו עשה אין בו שנאמר ויעמוד יהושפט בקהל יהודה לפני החצר החדשה מאי חדשה אמר רבי יוחנן שחידשו בה דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לוייה ולא בכל מחנה לוייה גזרו אלא בעזרת נשים לבד כדתנן הכא ומשמע הכא אפילו טבול יום זב וזבה ונדה ויולדת שרי במחנה לוייה חוץ מעזרת נשים.

אף הרמב"ם פסק להלכה בלי לחלק (בית הבחירה ז, הל' יז):

עזרת הנשים מקודשת מן החיל שאין טבול יום נכנס לשם, ואיסור זה מדבריהם אבל מן התורה מותר לטבול יום להכנס למחנה לוייה, וטמא מת שנכנס לעזרת הנשים אינו חייב חטאת.

ופעם נוספת בהלכות ביאת המקדש (פ"ג, הל' ד-ו):

החיל משלחין ממנו עכו"ם וטמאי מת ובוועלי נדות, אבל טבול יום נכנס לשם שכבר טבל.

עזרת הנשים משלחין ממנו טבול יום אבל לא מחוסר כיפורים, שמחוסר כיפורים העריב שמשו, ואסור טבול יום במחנה לוייה מד"ס.

מכך שהרמב"ם לא מחלק בין טבולי היום השונים, משמע דכלל גווני טבול יום מותר בהר הבית, ואין איסורו אלא בעזרת נשים.

אלא, שכנגד מקורות אלו מצינו גמרא ממנה עולה כי טבול יום שהוא גם מחוסר כפורים - היינו אדם המחויב להביא קרבנות על טומאתו - אסור מהתורה בכניסה ליהר הבית. מסכת נזיר (מד ע"ב):

אמר אביי, אשכחתינהו לחבריה דרב נתן בר הושעיא דיתבין וקאמרין: ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן - אימתי הוא [בא]? בזמן שהוא טבל ועשה הערב שמש אין, לא טבל ועשה הערב שמש לא, אלמא קסבר: טבול יום של זב כזב דמי;

אמינא להון אנא: אלא מעתה, גבי נזיר טמא נמי דכתיב: יביא שתי תורים אל הכהן אל פתח אהל מועד, אימתי הוא [בא]? בזמן שטבל ועשה הערב שמש, מכדי שיערי ניקנור היכא קיימין? בשערי לוייה, והתניא: טמא מת מותר ליכנס במחנה לוייה, ולא טמא מת בלבד אלא אפי' מת עצמו שנאמר: ויקח משה את עצמות יוסף עמו, מאי עמו? עמו במחיצתו, עמו במחנה לוייה!

אלא, (אמר אביי) טבול יום של זב (לאו)³ כזב דמי, ואפ"ה כיון דמחוסר כפרה לא עייל...

רבים הפירושים לגמרא זו, אנו נלך בדרכם של בעלי התוספות:

אמר אביי - הא דתניא גבי זב כתיב בפרשת מצורע וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים וכבס בגדיו ורחץ במים חיים וטהר וביום השמיני יקח לו שתי תורים ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן וכפר עליו הכהן וטהר וגו' אימתי הוא בא כשטבל מבעוד יום ועשה הערב שמש.

(ובת"כ) מצאתי כך - יכול יטבול בו ביום שמיני פי' שיוכל להמתין מלטבול עד יום השמיני ת"ל ובא לפני ה' כיצד הוא בא אלא טבל מבעוד יום ועשה הערב שמש ואל תתמה היכי פשיטא ליה לתנא דטבול יום אסור ליכנס

3. גרסת התוס' והרא"ש: "טבול יום של זב לאו כזב דמי".

למחנה לוויה דקאמר כיצד נכנס אלא אם כן טבל מבעוד יום הלא טבול יום דמת מותר ליכנס במחנה לוויה וכן משמע בסמוך, דיש לומר דמשמע ליה קרא הכי ובא לפני ה' ביום השמיני מכלל דקודם יום השמיני אסור ליכנס.

אלמא קסבר טבול יום כזב דמי - כך היו אומרים חברייהו דרב נתן ברבי הושעיא אחרי שאנו רואין דס"ל לתנא דטבול יום דאסור ליכנס במחנה לוויה אף כי טבול יום דמת ושרץ מותרין, מכלל דסבירא ליה לתנא דטבול יום דזב כזב... ואני שמעתי שמצי לדקדק טבול יום כזב הואיל דטומאה יוצאה עליו מגופו אפילו בעל שתי ראיות שאינו מחוסר כפורים דאסור ליכנס במחנה לוויה.

כלומר: הפסוק "וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים... וכבס בגדיו ורחץ במים חיים וטהר, וביום השמיני יקח לו שתי תורים... ובא לפני ה' אל פתח אוהל מועד..." מלמד שזב הטובל ביום השביעי יכול לבוא ביום השמיני לפתח אוהל מועד, אך אם הוא טבל ביום השמיני, אסור לו לבוא לפתח אוהל מועד (פתח אוהל מועד היינו פתח שער ניקנור שהוא מחנה לוויה).

מדרשה זו למדו חבריה דרב נתן שכל זב שהוא טבול יום אסור בכניסה למחנה לוויה, גם אם אינו מחוסר כיפורים, דטבול יום דזב כזב דמי.

ואמינא להו אנא אלא מעתה - כלומר לפי מה שסתמו דבריהן ולא פירשו מהיכא מוכיח התנא דטבול יום דזב אסור ליכנס במחנה לוויה ואתם סוברים שמוכיח [מדכתיב] ובא ביום השמיני מכלל דאם טבל [בשמיני] הואיל והוא טבול יום אסור ליכנס, דכתיב, בפרשת נשא גבי נזיר טמא וגילח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו וביום השמיני יביא שתי תורים או שני בני יונה אל הכהן פתח אוהל מועד וגו' והביא כבש בן שנתו לאשם וגו' ה"נ אימתי הוא מביא כשטבל ועשה הערב שמש.

שער ניקנור - שהיא עזרת נשים ועד שם מחנה לוייה כדאמר בפסחים בפרק כיצד צולין (דף פה:); שער ניקנור לא נתקדש [בקדושת] מחנה שכנינה ויש לו דין מחנה לוייה ועל כרחק הא [דכתיב ובא] לפני ה' שער

ניקנור הוא [דאין לומר] לפני ה' בעזרה ממש שהרי מחוסר כפרה הוא [ואמרינן] בסמוך עוד טומאתו בו לרבות מחוסרי כפורים שחייב כרת אם נכנס למחנה שכינה.

מכדי שער ניקנור כו' - וכי היכי דהתם לא תוכל לדקדק מכלל דעד יום [השמיני] אסור ליכנס דהא ליתא כדמפרש ואזיל אלא הא ודאי כי נקיט קרא וביום השמיני יביא להודיע לנו זמן הבאת קרבנות ולא בא לאוסרו ליכנס שם קודם לכן וגבי זב נמי אכתי מנא ליה לתנא דאסור ליכנס וה"ה [דאיכא] למימר פתח אהל מועד וי"ל פתח ההיכל כדאשכחן גבי שלמים ושחטו פתח אהל מועד ודרשינן בזבחים (דף נה:): [שיהיו] דלתות ההיכל פתוחין ולעולם אימא לך דודאי טבול יום דמת אסור ליכנס שם דהוא מחנה שכינה וי"ל דלהא לא איצטריך (לטמא) דהא כתיב טמא יהיה לרבות טבול יום דנפקא לן בסמוך דכל טבול יום אסור ליכנס במחנה שכינה אלא ודאי בא הכתוב לומר זמן הבאת קרבנות בשמיני ולא קודם לה ולא לאוסרו ליכנס ה"נ נימא הכי.

אביי מקשה על חבריה דרב נתן כי האופן בו הבינו את הברייתא אינו נכון, הרי אם הברייתא למדה שטבול יום דזב אסור במחנה לווייה מכך שכתוב בפסוק "ובא ביום השמיני" (שמיני דווקא, אך לפני כן אסור מכיוון שהוא טבול יום), הדין היה צריך להיות זהה גם לנזיר שטמא בטומאת מת, מפני שגם בו כתוב: "וביום השמיני יביא... אל פתח אוהל מועד". אך אצל נזיר אי אפשר לומר כן, הרי הוא רק טמא מת ומותר במחנה לווייה אפילו עוד קודם שנטהר!

ה"ג אלא אמר אביי טבול יום דזב לאו כזב דמי ואפ"ה כיון דמחוסר כפרה לא עייל - אבל האי דס"ל (נאמר) לא כזב דמי לענין דשוחטין וזורקין עליו ומ"מ אסור ליכנס הואיל ומחוסר כפורים לא עייל במחנה לויה.

למסקנה אביי דוחה את הבנת חבריה דרב נתן, ומבאר שכוונת הברייתא היא ללמדנו שטבול יום דזב שהוא גם מחוסר כיפורים - אסור במחנה לווייה, אך טבול יום דזב שאינו מחוסר כיפורים - מותר במחנה לווייה (בהמשך הסוגיה אביי ממשיך לבאר כיצד הברייתא לומדת זאת מהפסוקים, עיי"ש).

העולה מדברי התוספות (והרא"ש) כי טבול יום דזב שהוא מחוסר כיפורים (היינו זב בעל ג' ראיות), אסור בהר הבית, כיוון שחסרונו בתרתי, גם הערב שמש וגם מחוסר כיפורים.

היוצא מכך, כי יש לפנינו מחלוקת ראשונים האם טבול יום דזב בעל שלוש ראיות מותר להיכנס למחנה לווייה. הרמב"ם מתיר ואילו תוספות, בעקבות הגמרא בנזיר, אוסרים. מכיוון שהמחלוקת היא בדיני דאורייתא, נראה שיש להחמיר ולאסור על זב או זבה שהם טבולי יום את הכניסה להר הבית.⁴

נשים שלנו

נשים שלנו נוהגות לשבת שבעה נקיים, כדין זבה גדולה, אפילו ראו טיפת דם כחרדל. לכאורה על פי זה יש לדון אותן כדין זבה גדולה האסורה בהר הבית ללא הערב שמש, הרי היא חייבת בקרבנות, וממילא היא טבולת יום המחוסרת כפורים שלשיטת התוספות אסורה בהר הבית. הנפק"מ למעשה היא, שכל אישה הטובלת מטומאת נידתה, תהיה חייבת לטבול ולהמתין יום שלם להערב שמש ורק לאחר מכן תוכל לעלות להר הבית, ויש שכתבו כך למעשה.⁵

אלא שיש מקום לחלק ולומר כי בנות ישראל לא קבלו על עצמן דין זבה גמורה לכל דיניה. מסתבר לומר שהחומרה היא אך ורק על מנת שלא תיכשלנה באיסור כרת החמור, אך הן לא קבלו על עצמן חומרה זו להשוותן כזבות ממש. הרי אם נאמר שקבלו על עצמן להיותן כזבות לכל דבריהן, הן חייבות להביא קרבנות על טומאתן בכל חודש וחודש, דבר שאינו מסתבר כלל.⁶ אם כן, מכיוון שלא קבלו על עצמן חיוב קרבנות, אין הן מוגדרות כמחוסרות כיפורים האסורות בכניסה להר הבית.

4. ראה דיון ארוך בסוגיה זו בספר 'אל הר המור' חלק בירורי הלכה פרקים ג-ד; ביטאון 'מעלין בקודש' כד ו-כו וכן בספר 'ביאת המקדש' פכ"ה.

5. בספר 'אל הר המור' כתבו בחלק 'עקרי הלכה' פ"ה שנראה להחמיר בזה, וכן כתב בספר 'ביאת המקדש' פכ"ט ופ"ל.

6. ועוד שיש בזה בעיה חמורה של חשש מליקת חולין למזבח, ראה סוף פ"א דכריתות.

כמו כן, ר"ת (תוספות שבת יג ע"ב, ד"ה בימי) ביאר כי בתחילה נשים היו טובלות שתי טבילות, אחת לסוף שבעה לראייתה שבה היא טהורה מדאורייתא, ואחת לסוף ימי ליבון, אם כן מוכח כי חומרת ז' נקיים לא מחשיבה כל אישה כזבה לכל מילי כלל, ואין מקום להחשיבה כמחוסרת כפורים.⁷

זאת ועוד, אין חולק שהנשים היום אינן זבות מהתורה אלא מדרבנן,⁸ ומכיוון שלשיטת הרמב"ם כל טבול יום מותר בהר הבית כנ"ל, הרי שיש כאן מחלוקת בדרבנן ואזלינן לקולא.⁹

מכל האמור נראה כי אין צורך להחמיר ולהצריך אישה הטובלת מנידתה להמתין להערב שמש, אלא היא מותרת לטבול בלילה ולעלות מיד.¹⁰

7. כפי שביאר הגר"ש גורן זצ"ל (הבאנו דבריו בסימן הבא) כי לפי רוב הראשונים חומרת בנות ישראל היא ביחס לבעלה בלבד, ואם כן ודאי שאינן חשובות כזבות החייבות בקרבן.

8. אף קיל מכך, דלרבים מהראשונים הוי חומרא שהחמירו בנות ישראל על עצמן בלבד, ראה בסימן הבא.

9. אומנם לכאורה יולדת היא טובלת יום ומחוסרת כיפורים מהתורה ויש לומר שתהיה חייבת בהערב שמש. אלא שכתבו התוספות (פסחים צב ע"א, ד"ה ואמר), שיוולדת אף על פי שטבולת יום ארוך היא, מותרת בהר הבית שנאמר: "ואל המקדש לא תבוא", לעזרה לא תבוא, אך להר הבית מותרת. אך ייתכן לומר שמותרת בלא הערב שמש רק כאשר היא טבולת יום ארוך, ואילו טבולת יום שטובלת מטומאת לידתה, שלשיטת התוס' חייבת בהערב שמש (על פי דבריהם בניזיר מה ע"א, ד"ה ה"ג אלא), אסורה בכניסה להר הבית (אומנם ראה במאמרו של הרב אריה כץ שכותב כי אין לחלק בין טבול יום רגיל לטבול יום ארוך).

אך על כל פנים נראה לענ"ד שיש להקל בזה, שהרי לרמב"ם בכהאי גוונא שרי כנ"ל, ושיטת התוס' לא מוכרעת, אם כן הוי ספק ספקא, ויש להקל בכך. ועדיין צ"ע. וראה עוד שדנו בדין יולדת בספר 'אל הר המור' בירורי הלכה פ"ד, ו.

10. כן כתב הרה"ג שמואל אליהו שליט"א במכתב המצוי אצלי; הרב אריה כץ ('מעלין בקודש' כד, ראה את שיטתו בנושא שם); הרב עידוא אלבה ('מעלין בקודש' לה), עיין שם.

סימן יז עליית נשים להר הבית

לאחר שבררנו בס"ד כי מותר לעלות להר הבית בטהרה לאחר טבילה במקווה כהלכה, יש לנו לברר האם למעשה גם נשים יכולות לעלות בזמן טהרתן, או שמא המורכבות ההלכתית אינה מאפשרת להתיר לנשים לעלות להר הבית לעת עתה.

הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל דן בספרו (פרק ל) באריכות בהיתר כניסת נשים להר הבית בזמן הזה, נביא מדבריו:

דין אישה נידה ופולטת שכבת זרע

עד כה בררנו את היתר כניסתם של גברים להר הבית לפי שיטת הרמב"ם ולפי החולקים עליו, ונוכחנו לראות כי באזורים המותרים שאין עליהם חשש של טומאת מקדש, מותר לטמאי מתים להכנס, וגם לבעלי קרי שטבלו במקווה טהרה, מותר כמעט לכל הדעות להיכנס להר הבית.

אבל נשים שלא טבלו לנדתן בוודאי שאסורות להכנס להר הבית מן התורה, כי הן טמאות במשכב ומושב.

אי לזאת מותר להקים שם בית כנסת ובית מדרש לתורה ולתפילה, לגברים שיטבלו לפני כן במקווה טהרה. אבל נשים פנויות שהגיע זמנן לראות, משום שאינן טובלות מנדתן, ונדה מטמאה משכב ומושב ועל אבן מסמא, להן אסור להכנס להר הבית. גם נשים נשואות שנטהרו מנדתן, מכיוון שאינן טובלות לאחר שהן חיות עם בעליהן, ועל פי הדין יש עליהן טומאת בעל קריין, אלא אם תטבולנה כעבור שש עונות לאחר ההזדווגות, דהיינו שלושה ימים ושלושה לילות שלמים מליל ההזדווגות.

זהו לשיטת השולחן ערוך יורה דעה (סי' קצו סי"א), הפוסק כחכמים במס' שבת (פו, ב), הסוברים שצריך שש עונות שלמות מעת לעת, כדי שתוכלנה

להטהר מטומאתן, ורק אם תטבול אחרי שש עונות מליל ההזדווגות, תוכל גם אשה נשואה להכנס להר הבית.

זהו לפי כל הראשונים והפוסקים, פרט לרמב"ם שכפי שנתברר לעיל, אין לדעתו איסור על בעל קרי להכנס למחנה לזיה דהיינו להר הבית. ממילא גם נשים אם טבלו מנדתן, והזדווגו עם בעליהן, מותר להן, לשיטת הרמב"ם, להכנס להר הבית ללא טבילה נוספת, משום שאינן נשואות בוודאי חייבות לטבול במקווה לפני הכנסן להר הבית, עפ"י דין תורה לכולי עלמא. משום שהן כמו נדה שלא טבלה שמטמאה במשכב ומושב, ומצוות הן מן התורה שלא להכנס למחנה לזיה משום האזהרה "וישלחו מן המחנה" וגו' (במדבר ה, ב).

גם המחמירים לפי הרמב"ם על בעל קרי מלהכנס להר הבית, כגון המשנה למלך שהבאנו דעתו לעיל, אין להחמיר על אשה נשואה הפולטת שכבת זרע, שלא תכנס למחנה לזיה עד שתטבול במקווה טהרה אחרי שש עונות. משום שהרמב"ם בהל' אבות הטומאה (פ"ה, הל' י"א-יב) פוסק כר"א בן עזריה במס' שבת (פו, א), שאשה הפולטת שכבת זרע, אם פלטה אותה בתוך שלש עונות הרי היא טמאה כרואה, ואם פלטה לאחר שלש עונות הרי האשה טהורה. לפיו גם אם נחמיר כדעת המשנה למלך שבעל קרי אסור להכנס להר הבית אפי' לרמב"ם, והוא הדין אשה הפולטת שכבת זרע, בכל זאת יכולה היא לטבול ביום השלישי להזדווגות עם בעלה,¹ ותהיה טהורה להכנס להר הבית. כך שאפשר למצוא דרך כדי להתיר גם לנשים נשואות להשתתף בתפילות על הר הבית, לאחר שתטבולנה במקווה, לדעת החולקים על הרמב"ם בנושא בעלי קריין.

הרב גורן מבאר כי אישה נשואה מותרת בכניסה להר הבית אך ורק לאחר שנטהרה מטומאת נידתה, ובנוסף לכך, צריכה טבילה נוספת לאחר שתסיים לפלוט שכבת זרע.²

1. לכאורה כוונתו שיכולה לטבול מיד בתום שלוש עונות, שהם יממה וחצי.

2. כפי שדנו ובארנו נושא זה לעיל בסימן טו.

האם אפשר להקל לדווקה לטבול כדין תורה, ללא שמירת ז' נקיים?

אולם יש לעיין ביחס לרוב הרווקות, שיש להן שמונה עשר ימים נקיים בין וסת לוסת, שאז אינן יכולות על פי דין תורה להיות זבה, כמו ששנינו במשנה במס' ערכין (פ"ב, מ"א): "אין פתח בטועה פחות משבעה, ולא יתר על שבעה עשר". כי עפ"י דין תורה אשה שרואה בזמן הוסת ויש לה שמונה עשר ימים נקיים ללא ראייה בין וסת לוסת, כשרואה בכל עת, דין נדה עליה ולא זבה, והיא טמאה שבעת ימים של נידתה ותו לא. ויכולה לטבול לפי דין תורה אור ליום השמיני לראייתה כדין נדה דאורייתא, ואינה צריכה שבעה נקיים.

ורק מי שרואה דם שלשה ימים מיום השמיני לראייתה הראשונה, דהיינו אחד עשר ימי זיבה בלא עת נדתה, צריכה לישב שבעה נקיים מן התורה כמו זבה. אם ראתה מיום יום אחד מיום השמיני ואילך לראייתה, דינה כזבה קטנה וצריכה לשמור יום כנגד יום ולטבול. אבל מי שהיא נקיה שמונה עשר ימים רצופים בין וסת לוסת, כשרואה ביום הוסת דינה כנדה, שטובלת לפי דין תורה לטהרתה ביום השביעי בערב אור ליום השמיני.

אלא שלבעליהן החמירו על עצמן בנות ישראל, לשבת ז' נקיים על כל ראייה ובכל זמן, כמו שאומר ר' זירא: "בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים" (ברכות לא, א).

אבל רק לטהרה לבעלה, החמירו על עצמן בנות ישראל, אבל לכניסה למקדש לא נהגו ולא החמירו על עצמן, ואפשר אולי לנהוג לפי דין תורה, ולא כמו שנהגו בנות ישראל לפני החומרא דר"ז. לפי"ז תוכלנה גם הרווקות לטבול לאחר שבעה ימי וסת, ולהיטהר לכניסה למחנה לוויה.

הרב גורן מעלה אפשרות שרווקה תהיה מותרת לטבול מיד בתום שבעה ימי נידותה, כדין תורה, הרי אפשר כי החומרה שנהגו בנות ישראל לשמור ז' נקיים היא דווקא בנוגע לאישה לבעלה, אך אין לאסור כך גם בטהרה להר הבית.

אין להקל לרווקה לטבול ללא שמירת ז' נקיים

אולם שתי תשובות לדבר.

האחת: מצינו בתלמוד כמה דברים שהחמירו חז"ל על הנשים לטהרות, יותר מאשר לבעלה. כמו שאמרו במס' נדה (ג, ב) במחלוקת ב"ש וב"ה שב"ש אומרים כל הנשים דיין שעתן וב"ה אומרים מפקידה לפקידה ואפי' לימים הרבה. אמרו בשם הלל "מפריה ורביה מי קאמינא, לטהרות הוא דקאמינא", שמע מינה שיש להחמיר בטהרות יותר מלבעלה. ויותר מזה מצינו שם (יא, ב) על מה ששנינו במשנה: "ופעמים צריכה להיות בודקת שחרית בין השמשות. א"ר יהודה אמר שמואל לא שנו אלא לטהרות, אבל לבעלה מותרת". וכן שנינו שם בבביתא (יב, ב) עיי"ש.

הרי שהחמירו חז"ל לעניין טהרות יותר מאשר בעלה, אע"פ שלבעלה יש איסור כרת. ובטהרות בזמן שאין בית המקדש קיים אין איסור כרת, אלא בכניסה למקום המקדש, ולדעת הרמב"ם הרי בין כך אין אפשרות להיכנס לשם בגין טומאת מת. בכל זאת, החמירו לטהרות יותר מלבעלה. ואולי יש להחמיר גם על כניסה להר הבית כמו לטהרות, יותר מלבעלה.

אי לזאת, מכיון שבנות ישראל החמירו על עצמן לשבת שבעה נקיים אפילו על טיפת דם כחרדל, ולא לטבול בתום שבעת ימי הנידה כדין תורה. אע"פ שאין להן שום אפשרות להיות זבה גדולה על סמך טיפת דם כחרדל, כמו שכתבו התוס' על דברי ר"ז במס' מגילה (כח, ב) ד"ה "שאפילו". ותירוצם שם: "דאשכחנא בה שפיר בז' לספירתה שסותרת הכל". זהו רק כאשר היא כבר זבה גדולה לפני כן, אבל אשה שהיתה טהורה, לא יתכן שתהיה זבה גדולה ע"י ראייה אחת בלבד. ובכל זאת מצאו בנות ישראל צורך להחמיר על עצמן לשבת על כל ראייה ז' נקיים כמו בזבה גדולה. אולי גם בטהרתן של נשים רווקות לצורך הכניסה להר הבית יש להחמיר על עצמן לשבת על כל ראייה ז' נקיים.

הרב גורן מבאר שמצאנו כי החמירו בטהרות יותר מאשר בין אישה לבעלה, ועוד, שהחמירו גם במקום שאין כל אפשרות שהיא באמת תהיה זבה, ואם כן ייתכן שהוא הדין גם לגבי הר הבית ויש להחמיר לשמור ז' נקיים כדין אישה לבעלה.

מחלוקת הרמב"ם והראשונים בדין נידה וזבה, וכדין תוקפה של תקנת רבי

תשובה שניה על ההצעה שלנו, אפשר ללמוד מדברי הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (פי"א הל"א-ד), שכתב את הטעם למה נהגו בנות ישראל בחומרה של ר"ז. כלשונו שם: "כל שאמרנו בנדה וזבה ויולדת הוא דין תורה. וכמשפטים אלו היו עושין כשהיו ב"ד הגדול מצוין, והיו שם חכמים גדולים שמכירים הדמים ואם נולד להם ספק בראיות או בימי נדה וזיבה יעלו לב"ד "וישאלו" וכו'. "ובאותן הימים היו בנות ישראל נזהרות מדבר זה ומשמרות וסתותיהן וסופרות תמיד ימי הנדה וימי הזיבה. וטורח גדול יש במנין הימים ופעמים רבות יבואו לידי ספק" וכו'. "ובימי חכמי הגמרא נסתפק הדבר הרבה בראיית הדמים ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי הנדה וימי זיבה. לפיכך החמירו חכמים בדבר זה וגזרו שיהיו כל ימי האשה כימי זיבתה, ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות. ועוד החמירו בנות ישראל על עצמן חומרא יתירה על זה, ונהגו כולן בכ"מ שיש ישראל, שכל בת ישראל שרואה דם, אפילו לא ראתה אלא טיפה כחדל בלבד ופסק הדם, סופרת לה שבעה נקיים" וכו'.

...לכן מובנים דברי הרמב"ם שכדי למנוע קלקול וטורח זה, קבעו חז"ל, שיהיו כל ימי האשה כימי זיבתה. וכל דם שתראה יהיו ספק דם זיבות, בין שתראה בימי נדותה ובין שתראה בימי זיבתה, כך שלא תצטרכנה בנות ישראל לחשב את ראייתן אם הן בימי נדתן, או בימי זיבתן...

הגר"ש גורן זצ"ל מאריך לבאר כי שיטת הרמב"ם שונה משיטת שאר הראשונים בעצם ההבחנה בין דם נידה לדם זיבה,³ על פי דרכו הבחנה זו מורכבת ביותר ומצריכה חכמה וזהירות רבה. מחמת החשש לתקלה גזר רבי על כל בנות ישראל שתשבנה

3. ראה מחלוקת ראשונים זו ב'בית יוסף' יורה דעה סי' קפג.

שבעה נקיים כאשר הן רואות את דם הווסת שלהן (היינו שלושה ימי ראיית דם), ואין זו חומרה שנהגו בנות ישראל בלבד, אלא גזירה גמורה של רבי יהודה הנשיא. על פי תפיסה זו בוודאי שאין מקום כלל לחלק ולהקל בדין שמירת שבעה נקיים בנוגע להר הבית, שהרי אותו חשש שבסיבתו גזר רבי לשבת שבעה נקיים על כל ראייה, קיים גם בעלייה להר הבית.

אבל לשיטת רש"י, הרמב"ן וסיעתם, אין חשש לקלקול פתחה ולטעות בין ימי נדה לימי זיבה. שהרי לפי שיטתו של רש"י וסיעתו, דין נדה וזבה דאורייתא הוא באופן מסודר ופשוט...

לכן לפי שיטה זו לא תיקנו חכמי הגמרא על כלל הנשים, לחייב אותן שכל דם שתראה, בין בשעת וסתה ובין שלא בעת וסתה, שתהיה ספק נדה ספק זיבה. כי תקנת רבי היתה לפי הנוסח שלנו רק בשדות במקום שאין שם בני תורה, או בסוודית לפי גירסת הרי"ף ולא לכל בנות ישראל.

וכן משמע מהרי"ף שתקנת רבי בסוודית אין אנו חוששין לה, שכן כתב שם הרי"ף במס' שבועות פ"ב (דף ד, א, מדפי הרי"ף): "ואע"ג דהאי תקנתא דרבי בסוודית ליכא למיחש בה למילתא דאיסורא כלל. עבדו רבנן הרחקה יתירה והנהגו בנות ישראל למיעבד כרבי זירא, דהא אמרינן דהא דרבי זירא הלכה פסוקה היא" וכו', ע"כ לשון הרי"ף.

ואע"פ שהוא קובע כי מנהג בנות ישראל של רבי זירא קבל את ההסכמה של חכמים שעשוהו כהלכה פסוקה. כמו שמצינו במס' ברכות (לא, א): "אין עומדין להתפלל... אלא מתוך הלכה פסוקה... אמר אביי כי הא דר' זירא" וכו'. אין זה בגלל החששות ולא בגלל התקנה של רבי בשדות, אלא בגלל מנהגן של בנות ישראל בלבד. כי לפי סדר הווסתות שלנו, שהוא ע"פ רש"י וסיעתו, אין סדר זה של ז' ימי נדה וי"א ימי זיבה, יכול להסתבך ולהתקלקל.

ואנו אין לנו אלא מה שהחמירו על עצמן בנות ישראל לשבת תמיד ז' נקיים אפילו על טיפת דם כחרדל. חומרה זו אינה מכח גזירת חכמים, אלא

מכח מנהג בנות ישראל כמו שאומר ר' זירא: "בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים".

מכאן שתקפה של חומרה זו היא מכח מנהג של בנות ישראל לבד, ללא גזירת חכמים. מכיון שכך, יתכן שאין מנהג זה של בנות ישראל מחייב אלא לגבי בעלה בלבד, ולא לגבי טהרות, וממילא גם לא לגבי היתר כניסתן של נשים להר הבית, כשטבלו לאחר ז' ימי נדה כדעת תורה.

וזה שמצינו בתלמוד במס' נדה, שחכמים החמירו על עשיית טהרות יותר מאשר לבעלה כנ"ל, אין זה אלא לגבי גזירות חכמים, או תקנות חכמי ישראל המבוססות על חשש שמא יפגעו באיסור דאורייתא. אבל כאשר מדובר על מנהגן של בנות ישראל, ללא זיקה לתקנות חכמים או לגזירות שלהם, יתכן לומר שאין לנו אלא מה שהחמירו בנות ישראל על עצמן. אבל מעבר לזה נשאו בדין תורה בלבד ללא החומרא של בנות ישראל.

הרב גורן מבאר כי לשיטת רוב הראשונים שהבחנה והשמירה בין דם נידה לדם זיבה פשוטה מאוד - כל אישה שרואה לאחר שלא ראתה שמונה עשר יום זהו דם וסת - התקנה של רבי הייתה דווקא למקום ולאנשים שאינם בני תורה כך שהיא אינה גזירה כללית. אם כך, מקור החיוב שבעה נקיים הוא בחומרה שהתקבלה על ידי בנות ישראל בלבד, ויש לומר שהן החמירו רק ביחס של אישה לבעלה, ואילו בטבילה להר הבית אפשר להתיר לרווקות לטבול ולעלות אף ללא שמירת ז' נקיים.⁴

יש בידינו ההוכחה, שהמנהג של בנות ישראל לא ביטל את סדר הטהרה והווסתות של ההלכה לפי דין תורה. הראיה היא ממעשה שבמס' שבת (יג, א), מובא גם באבות דר"נ (פ"ב מ"ב), ומקורו בתנא דבי אליהו (אליהו רבא פט"ז): "מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפילין ומחזרתם

4. לכאורה הוא הדין באישה נשואה, שעל פי סברא זו יכולה לטבול לאחר שבעת ימי נידה ותהיה מותרת לעלות להר הבית אך אסורה לבעלה, ותטבול שוב לאחר ז' נקיים, וכמבואר לקמן שכן נהגו בעבר. אך הגר"ש גורן זצ"ל לא מביא אפשרות זו, וצ"ע.

בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם: כתיב בתורה 'כי הוא חיך וארך ימיו' (גברים ל, כ) וכו'. פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע. ואמרת לי לה בתי, בימי נדוּתך מה הוא אצלך, אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר" וכו'.

וּכְתַב שֵׁם ר"ת בְּתוֹד"ה "בִּימֵי": "שֶׁהִיוּ [נָשִׁים] רְגִילִים לְטָבוֹל שְׁתֵּי טְבִילוֹת. אַחַת לְסוֹף שְׁבַע־לָאֵלֶּיךָ, (בְּסִיּוּם יְמֵי נְדָה) שֶׁהִיא טְהוּרָה מִדְּאוֹרֵייתָא בְּהַךְ טְבִילָה, וְאַחַת לְסוֹף יְמֵי לִיבּוֹן (לְאַחַר ז' נְקִיִּים לְפִי מְנַהֵג בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל). לְכַךְ הִיא מִיְקַל אוֹתוֹ הַאִישׁ", בִּימֵי לִיבּוֹנָה שֶׁל אִשְׁתּוֹ שֶׁאֵכֵל עִמָּה וְשָׁתָה עִמָּה וְיָשָׁן עִמָּה בְּקִירוֹב בֶּשֶׁר.

זוהי הוכחה כשיטת רש"י וסיעתו, שלא היתה גזירת חכמים על כל הנשים לנהוג בכל ראייה כספק ימי זיבה, ורבי לא גזר אלא על מקום אחד בלבד כנ"ל. שאילו היתה גזירת חכמים לשבת ז' נקיים על ראיית וסתה בימי נדתה, כמו שכותב רמב"ם, לא היה מקום להקל על ימי ליבונה, כי חמורים דברי סופרים מדברי תורה, כמו שמצינו בירושלמי ע"ז (פ"ב הל"ז): "שמעון בר בא בשם רבי יוחנן דודים דברי סופרים לדברי תורה וחביבים יותר ממדברי תורה 'כי טובים דודין מיין' (שהש"ר א, ב) ... תדע לך שדברי סופרין חביבין יותר מדברי תורה, שהרי רבי טרפון אילו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה, מפני שעבר על דברי בית הלל חייב מיתה. על שם 'פורץ גדר יכשנו נחש'" (קהלת י, ח).

אבל לפי רש"י וסיעתו אין כאן אלא מנהגן של בנות ישראל בלבד, והן נהגו כן לגבי טהרת הבית, ולא לצורך טהרות אחרות. לכן הורה לעצמו תלמיד היתר בימי ליבונה. ואם נאמר שהמעשה בתלמיד אחר אירע לאחר תקנת רבי בשדות או בסודית, ולפני מנהגן של בנות ישראל לפי ר"ז. א"כ למה שמר על ההבחנה בין ימי נדתה לימי ליבונה. ממה נפשך, אם ראתה בימי נדתה רק ראייה אחת, לא היתה שומרת לפי תקנת הגמ' ז' נקיים. ואם ראתה ג' ראיות בג' ימים, יושבת ז' נקיים ואין כל הבחנה ביניהם, ואי אפשר היה לטבול ביניהן. אלא בע"כ חייבים לומר שכבר בימיו של אותו תלמיד שמרו על מנהגן של בנות ישראל ובכל זאת טבלו בין ימי נדה לימי ליבונה.

ראייה לדברינו הם דברי הריב"ש (ס' תכה) שכתב: "ומה שנפלאת איך לא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא יכשלו בה רבים... אדרבה אם היתה טובלת היה בה מכשול, שהיו מקילין באסורה, כיון שאין אסורה אלא מדרבנן, כמו שאירע לאותו תלמיד ששנה הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו, שהיה מיקל בימי לבונה ולא בימי נדותה... וכיון שלא היה מיקל בימי נדותה, לא היה לו להקל בימי לבונה, שהרי כיון שלא טבלה, בנידתה היא. אלא ודאי טובלת היתה לטהרות בסוף ימי נידתה של תורה, דהיינו לאחר שבעה מתחילת ראייתה, ואח"כ היתה סופרת שבעה נקיים, וחוזרת וטובלת לבעלה. ואותו תלמיד כיון שטבלה טבילה ראשונה והיא טהורה מדין תורה, היה מיקל לישן עמה בקרוב הבשר, קודם מלאת לה שבעה נקיים... ונראה שנהגו בטבילה זו בדורות הראשונים משום טהרות... כתב הרמב"ן ז"ל שבטלוח בדורות האחרונים, משום דהויא חומרא דאתיא לידי קולא. שיבאו בה לידי מכשול להקל באיסורא דרבנן, כמו שנכשל אותו תלמיד", עכ"ל הריב"ש.

לפי"ז אם הבנות טבולות כדי שתוכלנה להתפלל בהר הבית, אולי דינן יהיה כמו בדורות הראשונים, כמו שכתב הריב"ש, שלענין טהרות נהגו לטבול כדין תורה, ולא לפי המנהג של בנות ישראל. כי גם בימי האמוראים היו משפחות בא"י, שציפו לבנין בית המקדש והכינו יין טהור לנסכים, כמו שמצינו בחגיגה (כה, א) שאמר עולא: "חברייא מדכנן בגלילא". כלומר חברים בגליל מטהרין יינן ושמנן למזבח. משם מביא הר"ש במסכת חלה (פ"ד מ"ח) ראייה שבימי חכמים היו מזין באפר פרה אדומה בא"י וכן נהגו בבית רבי, כמו שמצינו במס' נדה (ו, ב) שהיו שומרין על טהרת הקודש בבית רבי. ועי' בתשב"ץ (ח"ג שימן רא) שמוכיח כן מכמה מקורות. ויש ללמוד מדברי הריב"ש שע"ז לא אמר ר"ז בנות ישראל החמירו על עצמן וכו'. אלא מנהגן של בנות ישראל היה מיועד רק לבעליהן, ולא לצורך טהרות, ולא לצורך כניסה לבית המקדש.

הרב גורן מבאר ומוכיח כי מנהגן של בנות ישראל לטבול לאחר ז' נקיים היה רק ביחס לבעליהן, אך ביחס לטהרות נהגו לטבול כדין תורה. אם כן אף ביחס להר הבית אפשר שיש להקל לרווקות לטבול כדין תורה, ללא שמירת ז' נקיים.

סביר איפוא להניח שלצורך כניסה להר הבית, אין הרווקות כפופות למנהגן של בנות ישראל, אלא יכולות לנהוג לפי ההלכה של תורה, לטבול לטהרתן בסוף ז' ימי נדה, אור ליום שמיני ולהטהר. ובימי זיבה כל הנשים בחזקת טהורות הן, כמו ששנינו במס' נדה (פ"ד מ"ז) (לט, א): "כל אחד עשר יום בחזקת טהרה". ופירשוה שם בגמרא: "למאי הלכתא? אמר רב יהודה, לומר שאינה צריכה בדיקה", וכן פסק הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (פ"ח הי"א). כן אפשר לכאורה לומר לשיטת רש"י וסיעתו, הסובר שלא היתה גזירת חכמים על בנות ישראל כי אם החומרה של ר' זירא בלבד.

אבל לשיטת הרמב"ם שמגזירת הגמרא גזרו על נשים לישוב על ג' ימי נדתן, ז' נקיים, גזירה זו חלה על כל הנשים ולכל סוגי הטהרה. לפי זה גם רווקות לא תוכלנה להטהר כדי להכנס להר הבית, אלא לאחר שתשבנה ז' נקיים לאחר הפסק טהרה, כמו שנוהגות נשים נשואות לטבול לטהרתן.

ומכיוון שכל עיקר ההלכה בדבר איסור כניסת טמאי זיבה ונדה למחנה לוויה ומחנה שכינה בזמן הזה מבוססת על הרמב"ם, הרי לפי שיטתו צריכות נשים לשבת ז"נ על ראייתן בימי נדתן, גם לטהרות ולאיסור כניסת טמאים של זבים וזבות נדות ויולדות להר הבית, גם אם אין שם חשש למקום העזרה והמקדש.

מסקנתו של הרב גורן היא שלשיטת רש"י וסיעתו אפשר מעיקר הדין להקל לרווקות לטבול בסוף שבעה ימי נידה, כדין תורה. אלא שיש לחוש לשיטת הרמב"ם שתקנת רבי היא תקנה כללית לכל הנשים ולכל סוגי הטהרה, וממילא אי אפשר להקל על הרווקות לטבול כדין תורה.⁵

5. לאמיתו של דבר נראה לענ"ד כי מעיקר הדין היה אפשר להקל בדבר, שהרי על שיטת הרמב"ם בנוגע לימי נידה וזיבה תמהו כל הפוסקים, וכבר דחה הרמב"ן את דבריו, ולהלכה לכאורה ודאי שיש להורות כשיטת רוב הראשונים. אם כן הוא הדין בנדון דידן שיש לנקוט בשיטת רוב הראשונים כפי שעולה מדברי הגר"ש גורן זצ"ל, כי חומרת בנות ישראל היתה רק ביחס לאישה לבעלה ולא לטהרות, וכפי שהוכיח כן. וכל שכן הכא שמייירי במחלוקת בדרבנן ואם כן יש ללכת לקולא ולהורות ששמירת ז' נקיים מייירי דווקא באישה לבעלה.

אולם לפי מה שכתב הריב"ש הנ"ל, שלא תקנו טבילה לפנויות, כדי שלא יכשלו בהן רבים. גזירה זו שרירה וקיימת לכל השיטות, וגם לאחר שתשב ז"נ כמו נשואות. ולכן אין תקנה לפנויות להכנס להר הבית, משום שאסור להן לטבול לנדתן ולזיבתן לדעת הריב"ש.

לאחר הדיון כולו, הרב גורן מסכם להלכה ולמעשה, שלא רק שרווקות אינן יכולות להקל לשמור נידה כדין תורה, אלא שהן אסורות בכל אופן לטבול ולעלות להר הבית, אף לאחר שמירת ז' נקיים, משום תקנת הריב"ש שרווקות לא תטבולנה. אך לנשואות, כאמור, יש אפשרות להתיר עלייה להר הבית לאחר ששמרו שבעה נקיים וטבלו מטומאת נדתן, ויטבלו טבילה נוספת לאחר שיסיימו לפלוט שכבת זרע.⁶

יש מהפוסקים שכתבו שלמעשה אין להורות היתר אף לנשים נשואות לעלות, כך כתב הגאון הרב דב ליאור שליט"א:⁷

נושא עליית נשים שנוי כיום במחלוקת בקרב הרבנים המעודדים את העלייה להר, יש הקוראים לאפשר עליית נשים בתנאים מסויימים. אכן, מבחינה הלכתית יש אפשרות עקרונית שאישה תוכל לעלות, בלי שום חששות, כגון אלמנה שטבלה במיוחד או כלה לפני החתונה או ילדה קטנה וכדומה. לעומת זאת לגבי רוב הנשים, העלייה להר יוצרת שאלות הלכתיות מורכבות.

אם כן לכאורה שרי גם לאישה נשואה לטבול להר הבית כדין תורה, וכפי שנהגו בעבר לטבול לטהרות כנ"ל, ולאחר מכן לאחר ז' נקיים תטבול שוב לבעלה. אך למעשה לא נראה שאפשר להורות כן (הן לנשים נשואות, והן למי שסובר שרווקות מותרות בהר הבית כדלקמן), מפני שזה עלול להביא לידי פרצה ותקלה. וה' יאיר עיננו.

6. יש אומרים שלמעשה הרב גורן לא התיר עליית נשים נשואות, וכפי שכתב למעשה הגר"ד ליאור שליט"א. בכל גוונא ישנם מורי הוראה אשר מורים כן להלכה, היינו שנשים נשואות מותרות בעלייה אך רווקות אסורות.

7. כפי שכתב בשו"ת 'דבר חברון' ח"ג סי' שסד סעיף ו.

טבילה של רווקות היא בעיה הלכתית כשלעצמה (ראה שו"ת הריב"ש סוף סימן תכה) וגם טבילה של אישה נשואה לעניין זה הוא דבר מורכב, ואכמ"ל. אפשר לומר שהמניעה כאן היא לא הלכתית טהורה, ויש מצבים שבאופן עקרוני נשים יכולות לעלות להר הבית, אך למעשה, מבחינת דרך ההנהגה הציבורית רצוי כרגע שלא להורות היתר לנשים, ודאי לא באופן גורף. הרי לא שייך לשאול כל אישה באיזה מצב היא נמצאת (מהמצבים שנרמזו), כך שאותו חשש מעשי שהוזכר קודם לכן, שקריאה לציבור לעלות להר תגרום למצבים בעייתיים מבחינה הלכתית, שייך יותר בעניין הזה.

אפשר כמובן להקשות, הרי כשייבנה בית המקדש במהרה בימנו, אין ספק שכל החששות הציבוריים הללו יידחו, וכל אישה שמצבה כרגע (מבחינה טומאה וטהרה) מאפשר לה לעלות להר הבית, תוכל לעשות כן. אם כן, איזה מקום יש לאסור את העלייה כיום משיקולים צדדיים?

קושייה דומה ותירוצה, מצאנו בתוספות (יומא סו ע"א ד"ה אין מקדישין) על דברי הגמרא ש"אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה", וזאת, "משום דחיישינן לתקלה והכי אמרינן בבכורות בפרק מעשר בהמה, דלאחר חורבן בטלו מעשר בהמה משום תקלה". החשש לתקלה הוא שאנשים יבואו להשתמש בהקדשות הללו לצורך עצמם, דבר המהווה עוון חמור של מעילה בקודשים. לכאורה אפשר להקשות, אם יש כאן חשש תקלה, אז למה דווקא 'בזמן הזה', למה לא אסרו זאת גם בזמן הבית? וכלשון התוספות: "אי הכי מאי איריא בזמן הזה? אפילו בזמן הבית נמי!" (שם ד"ה אין מחרימין) על כך התוספות משיבים: "ויש לומר בזמן הבית, דשיכחי קדשים, היו בקיאין וזהירין במילי קדושה, אבל השתא דלא שכיחי לא זהירי. אי נמי, בזמן הבית שכיחי כהנים, ולא היו צריכין הבעלים להשהותו בידם, ונותנין אותו לאלתר לכהן".

תשובת התוספות שייכת גם בעינינו. אכן, בזמן שבית המקדש היה קיים, גם הנשים בכל בית נהגו לטבול תדיר, שכן היו שהקפידו על טומאות וטהרות, הפרישו חלה ותרומה בטהרה, נזהרו מלטמא את הכלים וכן הלאה, ממילא היו הנשים רגילות בדינים הללו באופן שבאמת מבטל את

החששות הצדדיים. אולם לא כך המצב בימינו, כשנשים אינן טובלות אלא במציאות מסויימת, לטהר אשה לבעלה.

לכן לא ניתן לומר שיש איסור על אישה טהורה לעלות להר הבית, ובאופן פרטי אישה במצב כזה (אם אינה רווקה) רשאית לטבול ולעלות, אולם מבחינת ההדרכה הציבורית הכללית, בתור הוראה לציבור הרחב, הדבר איננו מעשי, ובינתיים מוטב שנשים לא תעלינה.

בעבר הצעתי לפתוח את שער השבטים שבצפון במיוחד עבור הנשים כך שהן תוכלנה להיכנס לשטח הנמצא בתוספת של הורדוס, שהוא חלק מן השטח המוגדר כיום הר הבית, אך מבלי להיכנס לשטח של מחנה לוויה שביחס אליו קיימים כל החששות הנזכרים (לעומת שער המוגרבים, הנמצא מבחינה זו במיקום גבולי, בין התוספת לבין מחנה לוויה). לצערנו, עד היום הדבר טרם התאפשר על ידי המשטרה.

הגאון הרב דב ליאור שליט"א מבאר כי אין לרווקות לעלות מחמת דברי הריב"ש, ולנשים נשואות אומנם היה מקום להתיר מעיקר הדין, אך למעשה אין אפשרות להורות לציבור הרחב שנשים תעלינה מחמת המורכבות שבדבר.

אומנם יש חולקים וסוברים כי לא רק שלנשים נשואות מותר לעלות להר הבית, כפי שביאר הגר"ש גורן זצ"ל, אלא אף רווקות מותרות לעלות להר הבית, לאחר שתלמדנה את הלכות הטבילה, תשמורנה ז' נקיים ותטבולנה. כך כתב הרב ישראל אריאל שליט"א ראש 'מכון המקדש':⁸

המנהג שבנות ישראל הבתולות אינן טובלות במקווה עד הנישואין, התחדש רק בדורות האחרונים, כפי שקבע הריב"ש בתשובה, שאין בנות ישראל הבתולות רשאיות לטבול לנידתן (ראה שו"ת רבי יצחק בר ששת, הריב"ש, תשובה תכ"ה) תקנה זו מאוחרת היא, שכן, בדורות הראשונים היו בנות ישראל הצעירות טובלות לנידתן כשאר כל נשות ישראל. ראה

8. קונטרס 'בית ה' נלך' עמ' פט, וראה שם עוד עמ' צב-צג.

'נידה' (לב, ב) שהיו מטבילין את הבנות הקטנות כדי שיוכלו לאכול פירות תרומה - 'משום תרומת ארץ ישראל'. כך גם לקיום מצות אכילת קרבן פסח ושאר קרבנות, או כדי להיכנס למקדש לצורך מצוה, לתפילה וכד', היו כל בנות ישראל טובלות במקווה לכתחילה.

התקנה לביטול טבילת נערות הונהגה, מחשש לאנשים שאינם מהוגנים, העשויים להכשיל בתולה לדבר עבירה בהיותה טהורה. כאמור, מדובר במנהג לחומרה, אך לא התכוונו חכמים לאסור את הטבילה בכלל, אלא בדורות הגלות, אבל בעת שהטהרה הופכת למעשית, לצורך כניסה למקדש ואכילת תרומה וקדשים, בעניין זה לא גזרו.

יתירה מזו, כתבו הפוסקים, שראוי שבנות ישראל הבתולות יטבלו בערב יום הכיפורים בזמן הזה, כמנהג שאר ישראל הטובלים במקווה ביום הזה, כחלק ממעשה התשובה, זאת, אף שאין טבילה זו אלא מנהג חסידות (ראה 'מגן אברהם' תרו, יב. כן ראה שם במשנה ברורה תרו, ס"ק יז. וראה 'שולחן ערוך הרב' תרו, יב וכן קצור שולחן ערוך קל"א ו ובמטה אפרים ס"ח ועוד).

נמצינו למדים ממנהג זה על העליה להר הבית לתפילה ולדבר מצוה, שכן, אינה מעשה חסידות בלבד כטבילת ערב יום כיפור, אלא קיום הלכה ומצוה. נמצא, שאם הורו חכמים לבנות ישראל לטבול בערב יום הכיפורים כמעשה חסידות, על אחת כמה וכמה שהתירו טבילת מצוה למטרת עליה להר על פי ההלכה.

וכן כתב הרב הלל בן שלמה שליט"א בספר 'ביאת המקדש':⁹

יש הרוצים לומר, כי אין היתר לרווקות לעלות להר הבית. כמובן, שבזמן שהמקדש היה קיים, אף רווקות היו עולות להר הבית, ומסתבר לומר בדעתם, כי איסור זה הוא זמני. אולם יש לברר מהו המקור לאיסור זה, על מנת לברר מתי ניתן יהיה לעלות.

9. פכ"ט, ב.

המקור הקדום ביותר לדבר שהצלחנו למצוא, הוא בדברי הבאר היטב על השולחן ערוך (או"ח שג, א), הכותב זאת בשם הבית יוסף בירה דעה (סימן קפג). הבית יוסף עצמו, אינו מזכיר איסור טבילה, אלא רק מצטט תשובה של הריב"ש (סימן תכה), המבאר, שאיסור נידה חל אף על הפנויה ולא רק על הנשואה, ומביא זאת הרמ"א (יו"ד שם); ואלו דברי הבית יוסף: "כתב הריב"ש, שנשאל אם איסור נדה נוהג גם בפנויה, והשיב שדבר פשוט הוא שנוהג בה והאריך בדבר, וכתב שהטעם שלא תקנו טבילה לפנויה, כדי שלא יבואו לידי מכשול בהסתלק ממנה איסור נדה החמור". על פי דברים אלו היו שכתבו, כי בזמן הריב"ש הנהיגו איסור על טבילת בתולות (שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן צה; ומעין זה בשו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ל).

חשוב להדגיש, כי בדברי הריב"ש, וגם בדברי הבית יוסף והרמ"א, לא נזכר כלל איסור על טבילת הפנויות. הריב"ש אינו מזכיר איסור זה, לא בתשובה זו, ולא בתשובות אחרות (וראה דברי הריב"ש עצמו בתשובה רעא, בנוגע לכך שאין סמכות לתקן גזירות חדשות אחרי זמן התלמוד). על מנת להבין את דבריו, נראה שיש להביא את ההקשר המלא של תשובתו. השואל בתשובה זו, אינו מבקש רשות לאפשר טבילת רווקות, אלא מקשה על עצם האפשרות, של קיום איסור נידה ברווקות. אחת מ'ראיותיו' לכך שאין בהן איסור, היא מעצם העובדה שלא חייבו את הפנויות לטבול, אם נאמר שאכן הפנויות טמאות: "וחכמים ז"ל, איך הניחו שום קדשה בעולם? כי מסתמא, אינן מטהרות עצמן. ואיך לא תקנו: שום תקון, או שום גדר של טהרה, בפנויה; כדי שלא יכשלו בה רבים, אחר שהבא עליה ענוש כרת, והנוגע בה באצבע קטנה, חייב מלקות?". הנחתו של השואל היא, כי אנו מעדיפים למעט את האיסורים הנעשים על ידי החוטאים, ועל כן יש לחייב את הפנויות לטבול, כדי שלא יבואו לידי איסורים חמורים.

תשובתו של הריב"ש (המובאת בדברי הבית יוסף הנ"ל) היא, כי אין אנו עושים תקנות עבור החוטאים. וכך כותב הריב"ש בדבריו: "ומה שנפלא: איך לא תקנו טבילה לפנויה, כדי שלא יכשלו בה רבים? ואין כאן מקום תמה! שהרי כיון שהפנויה אסורה, כמש"כ. אדרבה! אם היתה טובלת,

היה בה מכשול: שהיו מקילין באיסורה; כיון שאין אסורה אלא מדרבנן". כלומר, כל זמן שהפנויה אינה טובלת, איסורה הוא מן התורה, ולא יבואו להקל בה. מובן, שהריב"ש אינו מחדש דין, גזירה או הנהגה, אלא רק מבאר, מדוע החכמים לא תקנו טבילה עבור הפנויות.

לפי דברים אלו, בטבילה שאינה מיועדת לשם חטא, כמו בעלייה להר הבית, אין כל מקום לסברה זו.

וכך כותב הבן איש חי (שו"ת רב פעלים חלק ד - יורה דעה סימן טז), המתאר את מנהג הנשים בני ביתו וקרוביו לטבול בערב ראש השנה ובערב יום הכיפורים:

"והנה, ממה שכתב הריב"ש ז"ל טעם על הפנויות שלא תקנו להם טבילה, אין הוכחה מזה לערער על נידון דידן, די"ל התם הפנויות אין להם סיבה וטעם לטבול, ואם היו אומרים להם לטבול כדי שלא יכשלו בהם רבים, נמצא שעושים בזה תקנה לחוטאין, והרי כאלו הם נותנים אצבע בין שיניהם להכשל, מה שאין כן בנידון דידן, דהיא טובלת משום סיבה, וטעם יש לה בזה כדי שתתפלל ותכנס לבית הכנסת בטהרה, לכן ודאי לא תבא לידי מכשול, כי יודעים שזו הטבילה לא תועיל בשביל נגיעה ותשמיש בינה לבין בעלה" (ובהמשך דבריו העיר על הבאר היטב, שלא ראה את דברי הריב"ש עצמם, אלא רק את דברי הבית יוסף המצטטם, ועל כן לא הבין את כוונתו).

מנהג הטבילה גם לבתולות בערב יום הכיפורים, מובא בדברי המהרי"ל (הלכות ערב יום כיפור), ורבים מהאחרונים הורו לנהוג כן להלכה ולמעשה (מגן אברהם תרו, ח; מטה אפרים תרו, ח; שו"ע הרב תרו, יב; קיצור שולחן ערוך קלא, ו; בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת וילך אות ח; משנה ברורה תרו, יז).

המהרי"ל חי בזמן הריב"ש ונפטר כעשרים שנה אחריו, ולא ראה כל בעיה בטבילת בתולות, וגם כל האחרונים שנקטו כמותו, אשר בוודאי הכירו

את דברי הריב"ש, ראו את הטבילה על ידי בתולות כדבר חיובי וטוב, ולא הזכירו כל איסור בדבר. אמנם, יש שרצו לאסור את טבילת הבתולות בערב יום הכיפורים, על פי דברי הריב"ש הנ"ל (שו"ת מור ואהלות דף פד, א; שדי חמד כרך ט - מערכת יום הכיפורים סימן א אות ו), אולם על פי המבואר, לא זו היתה כוונת הריב"ש (והרחיב בדחיית דברי האוסרים בשו"ת בני בנים חלק ג סימן ה). כמובן, שמצוות התורה המתקיימות בעלייה להר הבית, אינן גרועות מטבילת המנהג של ערב יום הכיפורים, ועל כן אין לרווקות להימנע מלטבול ולעלות. עכ"ל.¹⁰

נמצאנו למדים כי יש למעשה שלוש שיטות בנוגע לעליית נשים להר הבית:

יש אומרים שלעת עתה נשים כלל לא תעלינה (מלבד ילדות), מחמת הלכות סבוכות שיש בזה.

יש אומרים שנשים נשואות תעלינה אך לא רווקות, מחמת תקנת הריב"ש שרווקות לא תטבולנה.

ויש אומרים כי אף רווקות תעלינה, שאין תקנת הריב"ש עוסקת אלא ברווקה הנטהרת תדיר מידי חודש שלא לצורך, ודווקא בזה יש חשש תקלה. אך בטובלת לצורך מצווה, בזה לא תקנו, ובזה אין לחשוש. ושומר מצווה לא ידע דבר רע.¹¹

10. כן כתב הגאון הרב שמואל אליהו שליט"א במכתב המצוי בידי.

הגר"ד ליאור שליט"א סובר (על פי תשובה שכתב המצויה בידי) שאין ללמוד היתר מכך שרווקות טובלות ליום כיפור, מכיוון ששם אינה חייבת לספור ז' נקיים וזו טבילה רק לצורך תשובה והיטהרות. אך כפי שנתבאר, יש אומרים שאין לחלק בכך, שאם מצאנו שהתירו טבילה לצורך מצווה קלה, כל שכן שיש להתיר לצורך מצווה רבה של עלייה להר הבית, ואין תקנת הריב"ש אמורה אלא בטובלת שלא לצורך מצווה באופן קבוע מידי חודש שבזה יש חשש לתקלה, כנ"ל.

11. פרטי הלכות עליית נשים להר הבית מובאים בסוף הספר.

